

Литовченко С. В.,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху
ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

В основі національних наукових та практичних розробок *сучасні міжнародні підходи до освіти дітей з особливими освітніми потребами (ООП)*, зокрема з порушеннями слуху, як то: раннє виявлення проблеми у розвитку та рання комплексна допомога (впровадження системи раннього втручання); зміна підходів до визначення необхідних для дитини послуг, зокрема, відмова від опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини та її потенціалу/»сильних сторін»; гнучкість змісту та індивідуалізація процесу навчання і реабілітації; варіативність форм організації освіти та методичних підходів до навчання; орієнтація фахівців на надання допомоги сім'ї, широке залучення батьків до роботи з дітьми та підвищення відповідальності батьків за реабілітацію та навчання своїх дітей; організація міждисциплінарного командного підходу та надання інтегрованих послуг та ін.

Водночас, національна освіта базується на *світоглядних ідеях та ключових цінностях*: сприйняття та реалізація міжнародних підходів та загальнолюдських цінностей щодо дотримання прав людини, демократичні та гуманістичні норми розвитку світової спільноти, толерантність, недопущення дискримінації, повага до відмінностей (інакшості), визнання їх нормою, свобода вибору; пріоритет інтересів дитини, цінність дитинства та співпраці з родиною, акцент на індивідуальні потреби та можливості, сильні якості дитини («простір дружній до дитини», «дії в найкращих інтересах дитини» тощо).

Необхідність удосконалення науково-методичного супроводу освіти дітей з порушеннями слуху зумовлено оновленням нормативної бази, зокрема: впровадженням концепції Нової української школи; затвердженням Державних стандартів початкової та базової середньої освіти, які визначають вимоги до обов'язкових результатів навчання й компетентностей здобувачів освіти та є основою для розроблення типових та інших освітніх програм; введенням Типових освітніх програм відповідного рівня освіти для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами; ми враховуємо, що фактично йдеться про відмову від спеціальних навчальних програм для дітей з порушеннями слуху, зору, мовлення тощо (на державному рівні), але специфіка залишається – специфіка не змісту (він єдиний для всіх), а умов, форм, методів, засобів, супроводу, які відповідають потребам (виняток становлять учні з порушеннями інтелектуального розвитку); встановлено, що незважаючи на специфіку здійснення супроводу в умовах інклюзії та в спеціальних закладах (групах), сучасними вимогами до навчально-методичного забезпечення є універсальність, гнучкість, можливість адаптувати та/або модифікувати алгоритм його застосування відповідно до індивідуальних потреб кожної дитини.

Актуальність розроблення матеріалів саме для дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху зумовлено тим, що сьогодні значна увага приділяється розвитку дітей раннього та дошкільного віку, ранньому втручанням. Науковцями НАПН України розроблено Концепцію освіти дітей раннього та дошкільного віку, Концепцію створення та розвитку системи надання послуги раннього втручання в Україні, створено Державний стандарт/Базовий компонент дошкільної освіти та ін. Відповідно актуалізується розроблення науково-методичного забезпечення дошкільної освіти (стосується і спеціальних, і інклюзивних закладів освіти).

З'ясовано сучасний стан якості надання корекційно-розвивального супроводу дітям раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху на

основі здійснення аналізу психолого-педагогічної, сурдопедагогічної літератури, нормативно-правових документів, емпіричного досвіду та визначено, що навчання і виховання здійснюються в закладах дошкільної освіти, проте корекційний складник передбачає лише розвиток слухового (слухо-зоро-тактильного) сприймання та формування вимови (не враховуються актуальні положення щодо різнобічного розвитку дітей з порушеннями слуху, створення умов для загального розвитку), індивідуальні траєкторії опанування навчального матеріалу залишаються поза увагою. Притаманна упродовж тривалого часу заформалізованість системи розвитку, навчання та виховання, відсутність гнучкості стандартів та навчальних програм, а відтак, недостатність врахування особливостей опанування навчального матеріалу, негативно позначаються на освіті дітей з порушеннями слуху. Роль батьків у вихованні та розвитку дітей донині не враховується повною мірою внаслідок дефіциту інформації, пізньої діагностики та початку надання допомоги, відсутності фахової підтримки в ранньому віці. Втім, незважаючи на недоліки у вирішенні означених проблем у попередні періоди, прогресивні ідеї було значною мірою покладено в основу сучасних підходів до організації та змісту системного супроводу дітей раннього та дошкільного віку. Водночас аналіз результатів підтвердив необхідність трансформації корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху на основі інтеграції вже наявного вітчизняного та кращого зарубіжного досвіду з урахуванням сучасних ціннісних та методологічних орієнтирів, а також суспільного запиту.

Визначено основні умови забезпечення системного корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху, а саме: соціально-педагогічні (підвищення професійної компетентності фахівців; підтримка батьків дітей з порушеннями слуху; створення адаптивно-превентивного середовища) та організаційні (системне впровадження скринінгу слуху новонароджених та програм / технологій

раннього втручання; удосконалення існуючих моделей здобуття дошкільної освіти; організація діяльності ІРЦ як інноваційних освітньо-консультативних установ, що здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надають психолого-педагогічні, корекційно-розвивальні послуги). Водночас виокремлено функціональні умови діяльності фахівців у контексті системного корекційно-розвивального супроводу означеної категорії дітей: виявлення акустичного дефіциту, бінауральне слухопротезування, попереджувально-розвивальна підтримка; варіативність моделей супроводу; індивідуалізація освітніх траєкторій; оцінка, моніторинг та рефлексія; своєчасність, безперервність та комплексність заходів супроводу; міждисциплінарна робота; дотримання принципів компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходів.

Варто акцентувати на індивідуальному підході для забезпечення можливості вибору варіанту освіти, оптимального для кожної дитини: підхід, за якого сім'я обирає розвиток слухового сприймання та словесного мовлення дитини як основного засобу комунікації (за такого підходу важливий корекційний супровід з розвитку слухового сприймання й мовлення); білінгвальний підхід, що передбачає сприйняття осіб з порушеннями слуху як представників культурно-лінгвістичної меншини, у якій перша і основна мова спілкування з дитиною – жестова, що використовується у формі природного жестового мовлення; при організації освітнього процесу варто враховувати низку чинників, серед яких ступінь порушення слуху це лише один із багатьох (мова спілкування, технічні засоби компенсації, модель навчання, супровід фахівців, запити батьків тощо).

Освітня практика має бути зорієнтована на визначення індивідуальної освітньої траєкторії дитини з порушеннями слуху, мають застосовуватися деталізовані механізми поетапної розробки індивідуальних програм/навчальних планів, адаптації/модифікації навчального матеріалу, різні варіанти оцінювання тощо.

Наразі в українській освіті впроваджено нові підходи до визначення особливих освітніх потреб дитини та забезпечення необхідного обсягу (рівня) підтримки в освітньому процесі:

- кожна дитина унікальна, потреби індивідуальні;
- на часі відмова від опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини (тип та ступінь порушення не є визначальними);
- загалом введено поняття «освітні труднощі» та розроблено підходи до визначення категорій (типів) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами, які можуть мати різний ступінь прояву (від легкого до найтяжчого) та зумовлюють необхідність відповідного рівня підтримки: інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні, соціокультурні / соціоадаптаційні;
- освітні потреби залежить від індивідуальних можливостей, а також «контекстуальних факторів навколишнього середовища», які впливають на весь хід розвитку дитини – медичний критерій при визначенні рівня підтримки дитини змінюємо на освітній критерій (серед таких факторів навколишнього середовища можемо розглядати послугу раннього втручання, засоби слухопротезування тощо або адаптації у класі загалом);
- особливі освітні потреби зумовлюють, насамперед, необхідність адаптації освітнього середовища (створення індивідуальної програми розвитку, адаптацію змісту навчання, методів, матеріалів, результатів діяльності тощо, модифікацію навчальних програм, залучення підтримки фахівців (міждисциплінарної команди) та допоміжних засобів навчання);
- визначено п'ять рівнів підтримки відповідно до ступенів прояву освітніх труднощів (таким новаціям передувала попередня робота, накопичення досвіду щодо визначення диференціації необхідної підтримки).

На реалізацію актуальних підходів нами створено актуальні навчально-методичні посібники – <http://lib.iitta.gov.ua>.

Список літературних джерел:

1. Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху: методичні рекомендації / С. Литовченко, О. Таранченко, В. Жук, В. Шевченко, В. Литвинова, О. Федоренко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 322 с.

2. Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у початковій школі: навчально-методичний посібник / О. Таранченко, О. Федоренко. Київ, 2020. 223 с.

3. Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у дошкільці: навч.-метод. посібник / В. Жук, С. Литовченко, В. Литвинова. Київ: ФОП Симоненко О. І., 2019. 280 с.

Ляшенко В. В.,
аспірантка ІСПП імені
Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

МОЖЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Глобальні події у світі визначають нові умови сьогодення, які впливають на кожну сферу життя та вимагають швидкої адаптації до них з метою ефективного функціонування держави як цілісної системи. На даному тлі зазнає змін і сфера освіти, одна із найвагоміших щаблів у розвитку та становленні людини як частини спільноти громадян.

Вже тривалий час заклади освіти України вимушені працювати у дистанційному режимі. Наразі питання організації дистанційного навчання у закладах спеціальної освіти регулюються Наказом МОН від 08.09.2020 № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання», листами МОН від 30.06.2022 № 1/7322-22 «Про організацію 2022/2023 навчального року», від 06.09.2022 р. № 1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з